

„...önerőből maradtam Senki”

Beszélgetés Lengyel Tamással
irodalomról, „kárpátaljaiságról”, életről, hazáról

– *Frappáns, formabontó kérdéssel akartam kezdeni, de talán vannak olvasók, akik nem ismernek téged, ezért inkább arra kérlek, előljáróban mutasd be önmagad.*

– Akkor én sem adok frappáns választ: Lengyel Tamás – Nagyszőlős, 1971. Édesanyja: Kurbel Katalin Alice. Édasapja: Lengyel Tamás. Nős – Lengyelné Rakoviczki Erika (2000). Gyermekai: Bátor (2001), Milán (2003), Alma (2006). 1993-ban az ungvári egyetem magyar nyelv- és irodalom szakán szerzett diplomát. 1993-tól 1995-ig a Kárpátaljai Rádió és Televízió magyar adásainak szerkesztője. 1994–95-ben a *Pánsíp* című irodalmi és kulturális folyóirat munkatársa. 1995-ben Budapestre települt. Az ELTE-n angol szakos tanári végzettséget szerzett 1998-ban. 1989-től publikál verset, prózát, később műfordításokat. Alapítója és 2005-ös megszűnéséig szerkesztője a *Véletlen Balett* című irodalmi lapnak. 1998 óta a Véletlen Balett Kulturális Alapítvány elnöke. 2007-től a Palatinus Kiadó szerkesztője. Díjai: Kárpátaljai Magyar Irodalmi Nívódíj (2000), Móricz Zsigmond-ösztöndíj (2004), Keresztury Dezső-jutalom (2005). Könyvei: *S.K.arabeus* (versek, Budapest, Kortárs Kiadó, 1998), *Tamás evangéliuma* (versek, Budapest, Kortárs Kiadó, 2004), *Lump úr & Co.* (versek, Budapest, Parnasszus Könyvek, 2008). Legutóbbi műfordításköte Jeanette Winterson: *Teher* (kisregény, Budapest, Palatinus Kiadó, 2008).

– *A 79. Ünnepi Könyvbéten a Parnasszus standjánál dedikáltad legújabb kötetedet, amit sajnos még nem állt módomban elolvasni. Beszélj róla: milyen jellegű verseket tartalmaz, hány évet ölel fel?*

– Hogy milyen jellegű verseket tartalmaz? Rövidet és középhosszút, vöröset és kéket. Felölelni meg három hetet és/vagy ötvenöt évet hivatott. De ennél kimerítőbben is beszélek, persze erről a kötetről, hiszen családi kötődések okán is fontos nekem.

Az úgy volt, hogy 1948-ban, pár évvel az után, hogy a vörös lábú törzs bejött Kárpátaljára, nagybátyám a tömegmegmaradás törvénye alapján úgy döntött, hogy ő meg akkor kimegy. Ha mégsem az az elgondolás sarkallta, hogy kell a hely az oroszoknak, talán azért ment, mivel nem jött ki elég jól az apjával, vagy csak azért, mert hallotta, hogy a szovjet bányákban* fürdeni a magyar legfeljebb vérben, izzadságban szokott. Na, jó ez kicsit túl dramatikusan hangzik, belátom. Mindenesetre a szökéshez, amiről beszélek, kellett egy

*A *bánya* szó jelentése oroszul: fürdő (баня).

macska, kutyaeledelnek való, néhány részeg, „győzelem-napi” határór meg jó fizikai kondíció a határon túli gyalogútra. Kurbel István nagybátyám aztán, mint a filmekben, el is jutott egészen Olaszországig. A 20. századi Európának egyben ez volt az utolsó vele kapcsolatos élménye. Anyám később, amikor a rezsim már szemet hunyt az ilyesmi fölött, nyomoztatni kezdett utána, és folytatta ezt évtizedeken át.

Családom már jó ideje Magyarországon élt, mikor 2003-ban egy lelkiismeretes honi vöröskeresztes dolgozó sikerrel járt, és 55 év után megkerült a rokon, akit nekem csak mint 17 esztendő fiatalalembert volt szerencsém ismerni a családi ereklyéről, egy keretezett fényképről. A közérthetőség kedvéért itt a család képzelt lelki oltárának főhelyén álló faliképre gondoljunk. Szóval, nagybátyám megkerülésének kisebb médiavisszhangja is kélt.

2005-ig még nem találkozott egymással a két testvér, csak levelezgettek, telefonon beszéltek. Ekkor jött a *Napló* című háttérműsor előtérben rekedt média-lovagja, aki nevét ifjúkorában Vujity Tvrtko-ra magyarosította, és most felajánlotta anyámnak lovagi szolgálatait, helyesebben egy Bécs–Sydney retúr repülőjegyet, cserébe a megindítóan emberi, könnyfakasztó történetért. Anyámmal és a kéttagú stábbal én is repültem, és ennek az útnak meg ennek a múltnak a története a *Lump úr & Co.* című kötet, amiről kérdeztél. Benne ausztrál vagy Ausztráliához köthető emberek, tájak, események és ezekkel kapcsolatos gondolatok. Azok a világi dolgok és úgy, amiken és ahogy az elmém megbicsaklik. Persze a versekből felsejlő történetek első számú szereplői családom tagjai. Köztük is a főhely nagybátyámé, aki pikareszk regénybe illő, bár valamelyest tragikomikus sorsú kalandor. Egyfajta Lump úr, amilyen talán én is lenni szeretnék, ha választani tudnék a sok szerep közül, amiket az én színházamban, a versekben magamra öltök.

– *Számos antológiában jelentek meg verseid. Saját, önálló kötetként a már említett 1998-as S.K.arabeust és a Tamás evangéliumát találtam. Voltaképpen bány önálló köteted van? Mondanál nébány szót a korábbiakról is?*

– Amennyiben az anno divatos kárpátaljai évkönyveket nem vesszük számításba, a *Razzia* című (1993-as) irodalmi antológiában volt az első, „szembeötlőbb” megjelenésem. Ezt a gyűjteményt Pócs Pisti állította össze Balla D. Károly bábáskodása mellett, és szerepelt benne szövegekkel minden leendő *Véletlen Balettes* alapító-szerkesztő, és még több kezdő íróember, akik túlnyomó része aztán nem gazdagította tovább a kárpátaljai irodalom palettáját (sem). Azóta persze kerültek be más válogatásokba verseim, *Az Év Versei* című gyűjteménybe többször is, de tavaly például Czeslaw Milos-versfordításaimat közölte *Az Év Műfordításai* című antológia. Merthogy fordításnak is nagy örömmel szentelem magam, az idén Jeanette Winterson kortárs angol író *Teher* című kisregényét ültettem át magyarrá.

Ami magyarországi verspublikálásom kezdeteit illeti, '95-től a *Szívárvány* című folyóirat szerkesztőségében fordultam elő sűrűn, s ennek szerkesztője, Zalán Tibor unszolt első kötetem összeállítására. A szintén általa szerkesztett *Új Látószög* című, elsőköteteseket bemutató sorozatot még csak útjára bocsátani készült a Kortárs Kiadó, s végül a két nyitódarab közül az *S.K.arabeus* lett az egyik. Ez a kötetem válogatás volt az előző tíz évben írt verseim közül, sőt, még az első, nyolc éves koromban írt „műremek” két átdolgozott változata is szerepelt benne. Maga a kötet megjelenésekor már nem igazán állt közel a szívemhez. Túl voltam már a késő-tizenéves melodramai hangulatingadozásokon éppúgy, mint az azt követő polgárpukkasztási szándékon. Akkoriban már az egész emberiséget akartam váteszi fokon tanítani. Mivel a tanításban éppúgy, mint a versírásban és egyebekben „óvatos duhaj” vagyok – ezt Zalán Tibor mondta egyszer ránk, *Véletlen Balettesekre* – a kötet, mellyel ezt beteljesíthettem, csak hat évvel később jelent meg. A Kortárs Kiadó és a már többször említett költő, szerkesztő barátom vette gondozásába ezt is. Az elsőhöz képest annyi különbséget mégis találok benne, hogy nyilvánvaló hibái mellett a *Tamás evangéliumában* lényegesen több olyan vers van, ami kedves a szívemnek és különösebb röstellnivalóra sem lelek bennük.

– *Azt írod valahol, hogy irodalmi karriered Kárpátalján meredeken emelkedett. Mi készítetted mégis az áttelepülésre?*

– Nem emlékszem erre a sületlen kijelentésemre, de ha ezt olvastad valahol, azt nyilván bohém fiatal koromban nyilatkoztam, amikor az emberfia még izgatottan összpontosít a meredeken emelkedésre. Persze, a *Pánsíp* című irodalmi lapnak belső munkatársa voltam, és rendszeresen publikáltam az akkor létező másik kárpátaljai magyar irodalmi folyóiratban, a *Hatodik Sípban*, valamint kitelepülésem előtt már magyarországiakban is. Meg persze kedvemre való volt a szerkesztői munkakör a Kárpátaljai Rádió és Televízió magyar adásainál. De ha belegondolok, meddig menetelhettem volna tovább, nem cserélném arra, amit itt, Magyarországon elértem, mert itt legalább önerőből maradtam Senki.

Kitelepülésem oka pedig roppant prózai volt: szüleim, akikkel akkoriban még egy fedél alatt éltem, úgy gondolták, hogy Magyarországon jobb esélyei vannak az érvényesülésnek, és a szóban forgó fedelet eladták a fejem felől. Ekkor én persze, rám nem jellemző módon, még választhattam volna a nehezebb utat: albérlet, kemény munka, honfíui hűség. Annak, hogy nem így döntöttem, a legnagyobb vesztesége talán – jóllehet szakmai szempontból egy ilyen interjún belül inadekvát megnyilvánulás – egy emberileg mindaddig jól működő kapcsolat volt. Nem égettem fel ugyan magam mögött minden hidat, de ami megmaradt, a mellé ideát még építkezni kellett, rendesen.

– *Életutad eddig szakasza tipikusan „kárpátaljinak” mondható: voltál cipőárus, idegenvezető stb. Hogyan sikerült beilleszkedned az anyaországi irodalmi életbe?*

– Nem akarom folyton tagadni, amit itt vagy ott régebben írtam magamról is akár, de ezt a valóban tőlem származó hangzatos felsorolást kiegészíteném kicsit. Cipőárus diákéveimben, mellékállásban voltam pár hónapig Debrecenben, az idegenvezetés lehetőségével is csak amolyan alkalmi kereseti forrásként éltem, bár erről a képességemről van papírom is. Persze a legtöbb pénzkereső elfoglaltságomat, és volt eddig már pár tucat, leginkább alkalmi jelleggel műveltem, mivel 1995 és 2006 között úgymond szabadúsztam, vagyis leginkább fuldokoltam: dolgoztam nyelviskolának, szinkronstúdióknak, kisebbségkutatási hivatalnak, a Magyar Labdarúgó Szövetségnek, a Magyar Rádióknak, PR-ügynökségnek és csak a jó ég tudja, kinek nem. Persze, több könyvkiadónak is.

Ami a publikálási lehetőségeket illeti, azzal kapcsolatban nem volt ennyire hányatott a sorsom. Hál’ istennek (ha egyáltalán) irodalmi folyóirat van bőséggel Magyarországon, úgyhogy ebben javarészt inkább saját lustaságom szab nekem határt. Nem vagyok az a fajta szerző, aki nyakló nélkül küldözgeti az írásait fűnek-fának. Magyarországon nagyjából a 90-es évek közepe óta évente úgy 3-4 alkalommal közöltetek verseket, és többször megesett, hogy kedves ismerőseim noszogattak, míg végül rávettem magam, hogy egyik-másik helyre küldjek szövegeket. Szóval, az elmondottakon kívül, arról, hogy miként sikerült beilleszkednem a magyar irodalomba, azt mondhatom: ahogy a magam tempója és az itteni irodalom nyitottsága megengedte. Túrhetően.

– „Létezik-e Kárpátaljai Irodalom, és ha nem, akkor miért van mégis?” *című cikkedben írtad: „Kárpátaljának is van irodalma a magyarabbik fajtából.” Ma hogy látod ezt a kérdést?*

– Ezt a szövegösszefüggéséből kiragadott félmondatot nem nagyon kommentálnám, de azért egy rövid válasszal megpróbálkozom. A származás, különösen szűkebb környezetben, és pláne ha kisebbségi, feltétlenül integráló erő lehet, melynek jelentőségét igen komolynak gondolom. Ugyanakkor mosolyogtató feltételezés, hogy ugyanez az eredet szerzőket irodalmi egységgé gyúr függetlenül attól, hogy műkedvelőkről, vagy – kicsit lelketlen szóval – képzett szakemberekről van-e szó. Én a mai európai irányvétel és stratégiák, illetve egyéb tényezők okán például Mai Erdélyi Magyar Irodalomról sem nagyon mernék beszélni, az viszont bizonyos, hogy Kárpátalján csak különálló, elismert és/vagy elismerésre méltó magyar írók és költők vannak, de Kárpátaljai Irodalom, ha kezdeményei korábban voltak is, ma nem létezik.

– *Szinte soba nem publikálsz egykori hazádban...*

– Egyrészt: dehogynem; másrészt: hol publikáljak? Az *Együtt*ben többször is jelentek meg írásaim, nem beszélve korábban a két Sípról, amik már nem léteznek. Szóval egy(ütt) maradt, annak pedig nem vagyok híve, hogy egyazon lap minden számába küldjek írást, azért sem, mert nem írok annyit, hogy akkor jutna még másfelé, és azért sem, mivel, ahogy arra már utaltam is, lusta vagyok.

– A Véletlen Balett körüli bábáskodásod ellentmondani látszik lustaságodnak.

– Akkoriban is lusta voltam, de az a lap mégiscsak a saját gyermekem volt (ha nem is csak az enyém), amit/akit az ember nem hagy magára, hacsak nem muszáj. Egyébként, ha már így, direkt módon szóba hoztad a lapunkat, ami mellett persze amúgy se mentem volna el szó nélkül, ez is egy beilleszkedési mód volt. Ha derogál másoknál kilincselni, akkor legyünk önfenntartóak irodalmilag, és ha lehet, tegyük ezt színvonalasan. Egyszerű recept, csak egy-két remek kolléga kell hozzá. Miután az általam felvetett kárpátaljai-budapesti irodalmi lap ötletéhez Cséka Gyuri kitalálta a századforduló legjobb folyóiratcímét és Bagu Laci pazar külsőt varázsolta a *Véletlen Balettn*ek, már csak pénzt és jó írásokat kellett hozzá szerezni. Csupán nyolc lapszámot élt meg hat év alatt, de mindegyikkel nagyon elégedett vagyok, és mind majdnem olyan kedves nekem, mint a saját könyveim.

– A kárpátaljai magyar irodalomhoz visszatérve: szerinted kik azok, akik eddigi teljesítményük okán megbecsülésre méltó alakjai az egyetemes magyar irodalomnak, illetve azaz lehetnek? Mit tudsz az újonnan jelentkező Bakos Kiss Károlyról, Pap Ildikóról, Kovács Gáborról, Becske József Lajosról, Czébelly Gabrielláról?

– Összpontosítsunk a ma élőkre. Ha mondjuk a megközelítőleg középkorú, számomra jelentős és tiszteletreméltó magyar költőket sorolnám: Marno János, Zalán Tibor, Háry János, Vári FABIÁN László... elengedhetetlenül ott van köztük egy kárpátaljai. Több nem. Nagy Zolit ildomos kor szerint következőként említenem. *A sátán fattya* olyan, valóban kárpátaljai regény, aminek az erényeit mindmáig nem sikerült másnak újateremtenie, nem véletlen a József Attila-díj. Balla D. Károly kiváló elemző elme, akinél én az értekező műfajt, esszéit, cikkeit, naplóját gondolom a legizgalmasabbnak. Penckófer János prózáját is nagyra tartom, élén a „*Hamuther*” című kisregénnyel. És ez legalább ennyire igaz Berniczky Éva írásaira, akinek az elbeszéléskötete után megjelent első regényét, a *Mébe nélkül a bábát* még nem olvastam ugyan, de nyilván nem véletlenül ragaszkodik hozzá egy olyan kiadó, amelyet Esterházy vagy Krasznahorkai neve fémjelez. Szerencsére ezek az aktív kárpátaljai szerzők az anyaországban rangos díjakban és egyéb illő elismerésekben részesülnek. Azt meg, hogy ki része az irodalomtörténetnek,

mint tudjuk, mindig az irányadó elméletek és aktuális irodalomtörténeti szakkönyvek döntik el.

Ami az újonnan jelentkezőket illeti, Kovács Gábor például nem az, még ha kötete csak mostanság jelent is meg. Évtizedek óta ír, a későbbi *Véletlen Balettek* mellett ő is egyik szerzője volt a *Razziának*. Nemcsak azért, mert osztálytársak voltunk, de becsülöm őt, éppúgy, ahogy az írásait. A *Balett*ben annak idején meg is jelent egy színvonalas tanulmánya.

Bakos Kiss Károly néhány versét olvastam már, de sajnós, a szerzőről nem sokat tudok, pedig jó lenne sejteni, hogy húszéves, még kiforrás előtt álló tehetségről van-e szó, vagy negyvenéves emberről, aki már valószínűleg így marad. A többi névvel még nem találkoztam.

– Köszönöm a beszélgetést. Sok sikert kívánok az életben és az irodalomban.

– Én is köszönöm.

Lejegyezte: **LENGYEL JÁNOS**

